

УДК 355.134.2(=1:477.42–82)“1941/1945”+069.8

© *Наталія ФІЛАТОВА, Володимир РУГАЛЬ*

ГЕРОЇ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ – УРОДЖЕНЦІ ВІННИЧЧИНИ, ЗАГИБЛІ НА ФРОНТАХ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ПРОСОПОГРАФІЧНИЙ ПОРТРЕТ

У статті зроблено спробу створити просопографічний портрет загиблого в період Другої світової війни Героя Радянського Союзу, який народився чи проживав на території нинішньої Вінницької області. Спираючись на загальнодоступні матеріали та джерела, що зберігаються в Національному музеї історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс, автори показують, у який період Герої-вінничани призивалися чи мобілізувалися до Червоної армії, які мали звання й посади, у яких військах служили. Установлено, за які подвиги найбільше відзначали уродженців Вінницької області медаллю «Золота Зірка».

Ключові слова: *Герой Радянського Союзу, Вінницька область, нацистсько-радянська війна, Червона армія, офіцер, рядовий.*

Друга світова війна – трагічна й героїчна сторінка нашої історії, адже мільйони людей віддали найцінніше – життя, тисячі проявили героїзм і були удостоєні різних нагород. Українці в тій війні брали участь у складі різних армій, на різних фронтах, звісно, найбільше їх було в лавах Червоної армії – близько 7 млн. На жаль, кожен другий із них загинув [6, 547]. Велика кількість військовослужбовців, призваних з України, була нагороджена орденами та медалями, понад 2 тис. удостоєні найвищої нагороди – медалі «Золота Зірка».

Проілюструвати загальноукраїнську тенденцію можна на прикладі Вінницької області, 124 вихідці з якої (люди, які народилися там чи були призвані звідти до лав Червоної армії під час Другої світової війни) удостоєні звання Героя Радянського Союзу, серед них один – двічі, це Іван Никифорович Бойко. 60 представників із когорти Героїв-вінничан полягли на фронтах. Саме на прикладі життєвого і фронтового шляху цих особистостей спробуємо скласти просопографічний портрет загиблого Героя Радянського Союзу.

Джерельна база висвітлення порушеної теми досить різноманітна. В Україні найповніше зібрання інформації на Героїв Радянського Союзу зберігається в Національному музеї історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс. Наукові співробітники музею десятиліттями збирали матеріали про Героїв, на основі яких були сформовані персональні досьє [16–42].

Водночас у музеї утворено унікальний фонд, який складається з документів щодо обліку людських військових утрат України у Другій світовій війні. Фонд охоплює: сповіщення про загибель військовослужбовців Червоної армії 1939–1945 рр., видані військовими частинами, санітарними та лікувальними установами, районними військкоматами, Управлінням з обліку загиблого і зниклого безвісти рядового та сержантського складу; алфавітні книги отриманих та виданих сповіщень; особисті документи й листи полеглих, надіслані військовою частиною до військкомату разом зі сповіщенням про загибель; звернення місцевих жителів щодо з'ясування долі рідних; листування, пов'язане з пошуком загиблих; документи сільських і місцевих органів влади про пошук зниклих безвісти військовослужбовців; поіменні списки загиблих воїнів за заявами родин, складені районними військкоматами. Ці документи вважаються вторинними в джерельній базі втрат Червоної армії під час Другої світової війни, тоді як первинними – донесення військових формувань та установ, які зберігаються у фондах відомчих архівів Міністерства оборони Російської Федерації – Центральному архіві Міністерства оборони та ін., де є також оригінальні нагородні документи періоду Другої світової війни. Нині частина цих документів доступна в мережі Інтернет [7; 9].

У Радянському Союзі в 1930-х рр. утвердилася практика публічного вшанування Героїв, яких знала вся країна. Світ побачили сотні книжок. Найпопулярніше двотомне видання, яке вийшло друком у 1980-х рр., містить короткі біографічні відомості та опис подвигів [3; 4]. Крім всесоюзних, з'явилися й десятки регіональних видань щодо Героїв Радянського Союзу. У 1983 р. в м. Москва вийшло видання про Героїв Радянського Союзу – уродженців та жителів Вінницької області, а в 1989 р. його було перевидано й доповнено [8]. Інформація про загиблих Героїв публікувалась і в загальноукраїнському виданні «Книга Пам'яті України. Вінницька область». Загалом у ньому містяться дані на 148 588 персон [10, 165; 1, 864].

Розглядаючи географію народження та призову на території області з когорти Героїв-вінничан, ми зробили прив'язку до сучасного адміністративно-територіального поділу Вінниччини. Нині область складається із 27 районів. У п'яти з них: Жмеринському, Оратівському, Піщанському, Теплицькому та Чернівецькому – Героїв, загиблих під час Другої світової війни, не було. У 22 районах Вінницької області вони є (Додаток 1).

Додаток 1.

Територіальний розподіл за місцем проживання по Вінницькій області загиблих Героїв Радянського Союзу до початку німецько-радянської війни

№ з/п	Назва адміністративної одиниці	Кількість ГРС
1	м. Вінниця	3
2	Барський район	1
3	Бершадський район	3
4	Вінницький район	3
5	Гайсинський район	3
6	Іллінецький район	1
7	Калинівський район	4
8	Козятинський район	1
9	Крижопільський район	1
10	Липовецький район	3
11	Літинський район	3
12	Могилів-Подільський район	2
13	Мурованокуриловецький район	1
14	Немирівський район	2
15	Погребищенський район	6
16	Тиврівський район	2
17	Томашпільський район	3
18	Тростянецький район	4
19	Тульчинський район	4
20	Хмільницький район	3
21	Чечельницький район	1
22	Шаргородський район	1
23	Ямпільський район	5

Отже, як показує ця статистика, найбільше із загальної кількості Героїв не повернулося з війни уродженців Погребищенського та Ямпільського районів.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що явна більшість Героїв-вінничан – 51 особа – народилася в сільській місцевості й лише 8 – у містах.

Під час створення колективного просопографічного портрета неможливо оминати увагою період народження. У роботі взято хронологічний принцип поділу народжуваності – за десятиліттями. Нині відомо, що найстарший серед загиблих – Олександр Сидорович Пироговський.

Народився в 1897 р. в м. Гайсин. Військовий досвід здобув у Дніпровській флотилії упродовж 1919–1924 рр. Напередодні німецько-радянської війни був секретарем партійної організації на одному з лісопильних заводів м. Київ. У період нацистської окупації перебував у місті, був секретарем Залізничного

підпільного районного комітету партії. У день визволення столиці України від гітлерівців, 6 листопада 1943 р., розстріляний. Посмертно за вклад у боротьбу з нацизмом 2 травня 1945 р. нагороджений медаллю «Золота Зірка» та орденом Леніна [3, 273; 8, 198; 28].

У перше десятиліття ХХ ст., коли відбувались активні спроби реформування життя Російської імперії, а також війни та революції, народилося 14 майбутніх Героїв, із них п'ятеро – у 1902 р. Упродовж 1910–1919 рр. – 23 Герої, семеро з яких – у 1915 р. У проміжку 1920–1926 рр. народилося 22 Герої, шестеро – у 1925 р.

Наймолодший Герой – уродженець Вінницької області – це Антон Гнатович Бурлачук, 1926 р. н.

Народився в с. Морозівка Погребищенського району. У Червоній армії – від квітня 1944 р. Проходив службу кулеметником 2-го стрілецького батальйону 601-го стрілецького полку 82-ї стрілецької дивізії 3-ї (від серпня – 65-ї, від вересня 1944 р. – 61-ї, від лютого 1945 р. – 47-ї) армії 1-го Білоруського (від жовтня – 3-го Прибалтійського, від листопада 1944 р. – 1-го Прибалтійського, а від січня 1945 р. – знову 1-го Білоруського) фронту. За десять місяців служби А.Г. Бурлачук проявив себе хоробрим воїном, був нагороджений медаллю «За відвагу», орденами Слави III ст., Вітчизняної війни II ст. У січні – лютому 1945 р. брав участь у боях на території Польщі, зокрема форсував р. Вісла та Одер. 17 лютого 1945 р. в бойових діях за утримання плацдарму на р. Одер та захоплення нових позицій червоноармієць А.Г. Бурлачук загинув. У травні 1945 р. посмертно нагороджений медаллю «Золота Зірка» та орденом Леніна [2, 220–221; 3; 8, 49–50; 16].

Отже, на початок німецько-радянської війни 1,69 % загиблих уродженців і призваних із території Вінницької області Героїв Радянського Союзу мали вік понад 40 років; 22,03 % – від 30 до 40 років; 38,98 % – від 20 до 30 років і 37,3 % були ще зовсім юні – 15–19 років.

Усі загиблі Герої отримали шкільну освіту, з них більшість навчалася в професійно-технічних училищах. Лише четверо загиблих воїнів здобули вищу освіту до війни: Хома Васильович Малик – у Дніпропетровському будівельному інституті, Мойсей Фроїмович Шварцман – у Вінницькому педагогічному інституті, Анатолій Гаврилович Наконечний – у Білоцерківському сільськогосподарському інституті, Анатолій Миколайович Хуторянський – у Краснодарському інституті іноземних мов [25; 26; 3, 699].

Троє загиблих Героїв за різних обставин не завершили навчання у вишах. Петро Андрійович Матієнко після закінчення другого курсу Вінницького педагогічного університету в 1938 р. був призваний до лав Червоної армії на строкову службу, проте до лекцій уже не повернувся [8, 161–162]. Двоє пішли на фронт із-за студентських парт: Петро Каленикович Волинець (після першого курсу Вінницького педагогічного інституту) та Лариса Степанівна Ратушна (після другого курсу Московського державного університету) [8, 59, 216].

Лариса Ратушна серед загиблих Героїв із Вінниччини єдина жінка. Народилася в 1921 р. в смт Тиврів. Війна застала її студенткою Московського держав-

ного університету. Під час боїв за столицю СРСР дівчина була санінструктором 8-ї дивізії московського ополчення. Потрапила до ворожого полону, з якого втекла в листопаді 1941 р. Від січня 1942 р. – член Вінницької підпільної організації та зв'язкова з партизанськими загонами. 19 березня 1944 р. Лариса Ратушна вбита. 8 травня 1965 р. їй посмертно присвоєно звання Героя Радянського Союзу [8, 216–218; 9; 31].

Загиблих Героїв-вінничан можна поділити на дві категорії за потрапленням до лав Червоної армії: перша – кадрові військові, які перебували в ній на початок війни; друга – призвані чи мобілізовані у военний період. Відповідно 16 осіб – кадрові військові, 42 – поповнили лави армії впродовж війни (Додаток 2). Водночас Олександр Сидорович Пироговський та Іван Васильович Бевз перебували в підпіллі під час бойових дій на території України й офіційно не були призвані до Червоної армії.

Додаток 2.

Таблиця призову та мобілізації загиблих Героїв Радянського Союзу
Вінниччини впродовж Другої світової війни

Рік	Кількість
1939	9
1940	8
1941	12
1942	4
1944	9

Ті, хто потрапив до Збройних сил Радянського Союзу в 1942 р., мобілізувалися не з Вінницької області, яка перебувала під окупацією. Це були люди, які за різних обставин змінили місце проживання до війни. Георгій Герасимович Бондар із с. Лучинець Мурованоктуриловецького району був призваний Хабаровським МВК у 1942 р.; Антон Пилипович Ковальський, уродженець Ямпільського району, – із Башкирської АРСР у січні 1942 р.; Олексій Васильович Сосновський із Могилів-Подільського району – із Краснодарського краю; а Микола Федорович Степовий, уродженець м. Калинівка, в серпні 1942 р. був призваний Подольським РВК Московської області [4; 9].

П'ять загиблих Героїв із Вінниччини мали військовий досвід, оскільки пройшли строкову службу в Червоній армії в 1920–1930-х рр. Іван Васильович Бевз – у 1919–1927 рр., Георгій Герасимович Бондар – у 1933–1935 рр., Пилип Якович Бондарчук – у 1927–1930 рр., Хома Васильович Малик – у 1923–1925 рр., Олександр Сидорович Пироговський – у 1919–1924 рр. [2, 133; 4; 8, 34, 36, 157, 198; 9].

Хома Малик народився в 1903 р. в с. Бондурівка Немирівського району. У 1923–1925 рр. служив у Червоній армії. Працював на шахтах Донбасу, на будівництві Дніпрогесу в м. Запоріжжя та на підприємствах м. Дніпропетровськ (нині – м. Дніпро). З початком німецько-радянської війни мобілізований. У 1943 р. – капітан, командир роти 62-го окремого саперного батальйону 3-го гвардійського механізованого корпусу 47-ї армії Воронежського фронту. 3 жовтня 1943 р. під час форсування р. Дніпро поблизу м. Канів забезпечив переправу частин корпусу. 8 жовтня 1943 р. загинув. Звання Героя Радянського Союзу присвоєно посмертно 25 жовтня 1943 р. [3, 27; 9; 25].

Напередодні Другої світової війни Червона армія брала участь у локальних війнах і збройних конфліктах за межами своєї країни. У 1938 р. між СРСР та Японією відбулася збройна суперечка, яка перелилася в бойові сутички біля оз. Хасан. У цих подіях брав участь майбутній Герой Радянського Союзу Микола Захарович Брацюк. Майже п'ять десятиліть після завершення найбільшого збройного протистояння ХХ ст. вважалося, що СРСР не причетний до розв'язання Другої світової війни, хоча 17 вересня 1939 р. Червона армія розпочала «визвольний похід» проти Польщі, у результаті якого до Радянського Союзу були приєднані західноукраїнські землі. У цих подіях брали участь три майбутні Герої з Вінниччини: Кіндрат Гаврилович Клименко, Петро Іванович Ніколаєнко та Флор Остапович Столярчук. Два останні потім опинилися на фронтах радянсько-фінляндської війни 1939–1940 рр. Був її учасником також Ілля Михайлович Грель [4].

Військове звання не мало вирішального значення для нагородження медаллю «Золота Зірка», про що може свідчити й статистика звань загиблих Героїв Радянського Союзу – уродженців Вінницької області (Додаток 3).

Додаток 3.

Військові звання загиблих Героїв Радянського Союзу – уродженців Вінницької області

Військові звання	Кількість
Без звання	2
Рядовий	8
Єфрейтор	2
Молодший сержант	3
Сержант	3
Старший сержант	1
Старшина	2
Молодший лейтенант	3
Лейтенант	8
Старший лейтенант	9

Капітан	4
Майор	8
Підполковник	4
Полковник	3

Додаток демонструє всю ієрархію військових звань, які мали Герої (виняток становить генеральський склад). Проте серед загиблих Героїв-вінничан були й «люди без погонів», як-от уже згадані Іван Васильович Бевз та Олександр Сидорович Пироговський.

На момент нагородження воїни проходили службу в різних родах військ та перебували на різних посадах. Найбільше з них – 49 – служило в сухопутних військах (22 – у стрілецьких частинах, 11 – у бронетанкових, 16 – в артилерійських), 4 – у військово-повітряних силах, 1 – у військово-морському флоті, 1 – у частинах НКВД, 1 – у партизанському загоні та 4 – у підпільних організаціях. Обіймали посади від рядового до командира полку.

Критерії щодо надання звання Героя Радянського Союзу впродовж війни постійно змінювалися. Найменша кількість відзначених цією нагородою – в 1941 р. Тож не дивно, що таких немає серед вінничан. Здійснення повітряних таранів чи самопожертва воїна, який кидався на ворожу техніку або на кулемет із гранатами, часто лишалися непоміченими. За такі вчинки стали відзначати високими нагородами від 1943 р. Найбільша кількість присвоєнь звання Героя Радянського Союзу серед уродженців Вінниччини припадає на 1944 р. – 24 особи (Додаток 4).

Додаток 4.

Роки нагородження загиблих вінничан медаллю «Золота Зірка»

Рік нагородження	Кількість нагороджених
1942	1
1943	14
1944	24
1945	16
1946	1
1964	1
1965	3

Слід зазначити, що 55 осіб були удостоєні звання Героя під час війни, 1 – у перший повоєнний рік і 4 – у мирний час.

У травні 1946 р. помертньо був нагороджений Кирило Іванович Целик. Народився в 1915 р. в с. Велика Кісниця Ямпільського району. У 1940 р. закінчив Київське піхотне училище. Учасник німецько-радянської війни від 1941 р.

Загинув 8 лютого 1945 р., форсуючи р. Одер. Подання на присвоєння звання Героя було в березні 1945 р., проте відповідний наказ підписаний у травні 1946 р. [9; 38].

У мирний час звання Героя Радянського Союзу посмертно були удостоєні діячі партизанського та підпільного руху: Іван Васильович Бевз, Петро Каленикович Волинець, Василь Васильович Порик та Лариса Степанівна Ратушна. Військовий шлях П. Волинця, В. Порики та Л. Ратушної подібні: бої у складі Червоної армії, полон, утеча, підпілля й, на жаль, викриття та смерть. Одним із найвідоміших у світі радянських підпільників є Василь Порик.

Василь Васильович Порик народився 17 лютого 1920 р. в с. Соломирка (нині – с. Порик) Хмільницького району. У 1939 р. призваний до лав Червоної армії та направлений на навчання. На початку червня 1941 р. закінчив Харківське військово-піхотне училище, здобувши звання лейтенанта, командир взводу 6-ї армії Південно-Західного (від 25 липня 1941 р. – Південного) фронту. Брав участь у прикордонних боях, Київській оборонній операції (11 липня – 26 вересня 1941 р.). Наприкінці липня – на початку серпня 1941 р. під час боїв під м. Умань 6-та армія потрапила в оточення й була розбита. Василь Порик пораненим опинився в полоні. Утік, але по дорозі до Вінниччини був схоплений. Відправлений у табір Бомон (департамент Па-де-Кале, північ Франції), де разом із іншими військовополоненими створив підпільну організацію, що займалася диверсійними діями: пускала під укіс німецькі ешелони, знищувала гітлерівських солдатів та офіцерів, руйнувала залізничне полотно, пошкоджувала лінії телеграфного й телефонного зв'язку. Василь Порик установив зв'язок з учасниками французького руху Опору. Коли стало відомо, що гестапо вийшло на його слід, 15 березня 1944 р. втік із табору, й переховуючись на околицях м. Ланс (Франція), зв'язався з французьким підпіллям. У ніч на 22 квітня 1944 р. підпільний загін під командуванням Василя Порики розгромив табір Бомон і звільнив усіх полонених. Василя Порики було поранено, схоплено й ув'язнено у фортеці Сен-Нікез (м. Аррас), однак він знову втік. 22 липня 1944 р. під час виконання бойового завдання потрапив у засідку й був схоплений гітлерівцями, того самого дня розстріляний. Похований у м. Енен-Льетар (нині – Енен-Бомон), Франція. У 1964 р. удостоєний звання Героя Радянського Союзу та Національного героя Франції [4; 8, 213–215; 30].

Географія подвигів Героїв-вінничан, які загинули, охоплює майже всі європейські країни, на території яких Червона армія проводила бойові дії під час німецько-радянської війни, та Китай – де точилася радянсько-японська (Додаток 5).

Додаток 5.

Географія здійснення подвигів Героями Радянського Союзу
із Вінницької області, які загинули

Країна	Кількість Героїв
Україна	24
Білорусь	3
Китай	1
Литва	1
Польща	11
Росія	10
Румунія	2
Словаччина	2
Угорщина	1
Франція	1

Єдиною категорією серед Героїв Радянського Союзу, у яких географія подвигу могла бути різноманітною, є льотчики. Їх серед Героїв-вінничан четверо. Льотний склад зазвичай нагороджували за сукупність проведених вильотів та боїв.

11 вінничан відзначилися в Польщі, 7 із них – форсуючи р. Одер [9].

Таблиця демонструє, що найбільша кількість Героїв із Вінниччини здійснила свої подвиги на території рідної країни. Вісім вінничан були удостоєні звання Героя Радянського Союзу за форсування р. Дніпро, п'ятеро з них здолали цю найбільшу водну перепону біля м. Київ. Четверо – під час боїв на Букринському плацдармі. Хома Васильович Малик та Андрій Григорович Цимбалюк були відзначені цим званням посмертно, а Григорій Герасимович Бондар та Андрій Іванович Пономарчук – за життя, проте, на жаль, вони загинули пізніше в боях [9; 25; 39; 29; 14].

Георгій Герасимович Бондар народився в 1910 р. в с. Лучинець Мурованокуріловецького району, а в 1914 р. сім'я переїхала на поселення до Східного Сибіру в с. Николаевка (нині – Єврейська автономна область, Російська Федерація), де хлопець закінчив сім класів школи та будівельний технікум. У 1933–1935 рр. пройшов строкову службу в Червоній армії. На початку німецько-радянської війни мобілізований і направлений на навчання до Хабаровського військового кулеметно-мінометного училища. Молодший лейтенант, командир взводу 3-ї мінометної роти 957-го стрілецького полку 309-ї стрілецької дивізії 40-ї армії Воронезького (від 20 жовтня 1943 р. – 1-го Українського) фронту, брав участь у форсуванні р. Дніпро біля с. Балико-Щучинка Кагарлицького району Київської області. За відважні дії під час цієї операції удостоєний медалі «Золота Зірка». Потім воював на Правобережжі України й теренах Польщі. Під час розмінування м. Бреслау 3 квітня 1945 р. загинув [9; 2, 186; 14].

Одночасно з форсуванням р. Дніпро південніше м. Київ на Букринському плацдармі північніше відбувалося форсування в районі Лютізького. У цих боях також брали активну участь уродженці Вінницької області, а Петро Лук'янович Лещенко був нагороджений медаллю «Золота Зірка».

Народився в 1917 р. в с. Михайлівка Бершадського району. Призваний на строкову службу в 1937 р. Закінчив військове училище. На момент здійснення подвигу – старший лейтенант, командир 5-ї стрілецької роти 842-го стрілецького полку 240-ї стрілецької дивізії 38-ї армії Воронежського (від 20 жовтня – 1-го Українського) фронту. 29 вересня 1943 р. з воїнами свого підрозділу переправився на правий берег р. Дніпро біля с. Лютіж Вишгородського району Київської області, де вони захопили й утримували плацдарм. 29 жовтня 1943 р. удостоєний звання Героя Радянського Союзу. Брав участь у визволенні від гітлерівців столиці України. 13 листопада в одному з боїв на території Васильківського району Київської області зазнав тяжкого поранення, від якого помер. Похований у с. Велика Вільшанка Васильківського району Київської області [9; 13; 24].

Три загиблі уродженці Вінницької області були нагороджені «Золотою Зіркою» за форсування р. Дніпро на території Верхньодніпровського району Дніпропетровської області: Іван Лук'янович Слободенюк – посмертно; двоє інших – за життя. Це Олексій Федорович Гриб та Ілля Потапович Коновченко, які невдовзі після здійснення подвигу, на жаль, зникли безвісти [9; 33; 20; 23].

Оформлення документів на нагородження «Золотою Зіркою» мало встановлені правила: спершу частина, де служив воїн, подавала нагородний лист, потім цей документ завіряло вище керівництво: від командира полку до командувача фронту, після цього виходив наказ Президії Верховної Ради СРСР. На загиблих воїнів, яких представляли до звання Героя Радянського Союзу за форсування р. Дніпро, не завжди писали персональні нагородні листи, часто це були списки. Як-от із нагородженням Х.В. Малика (Додаток 6).

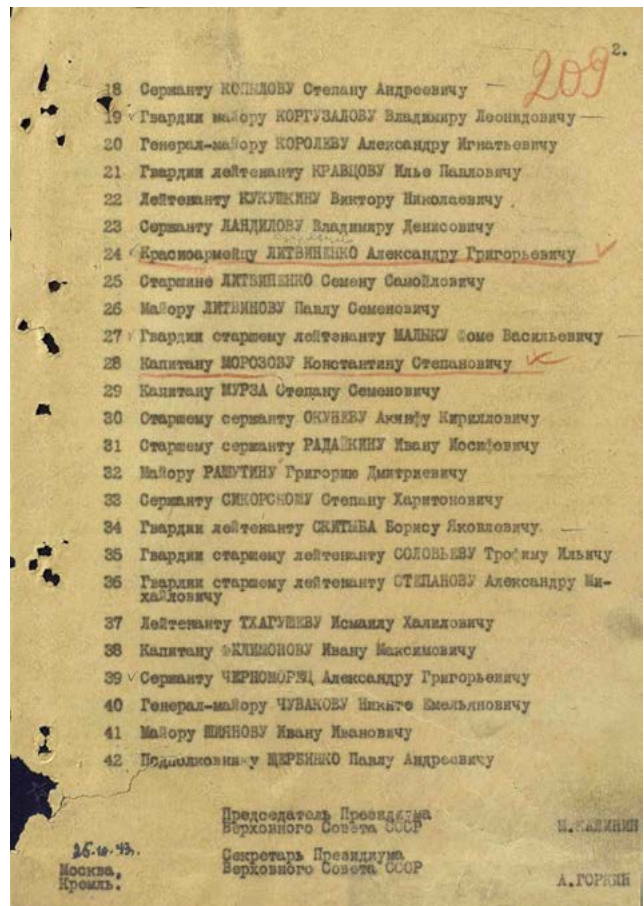
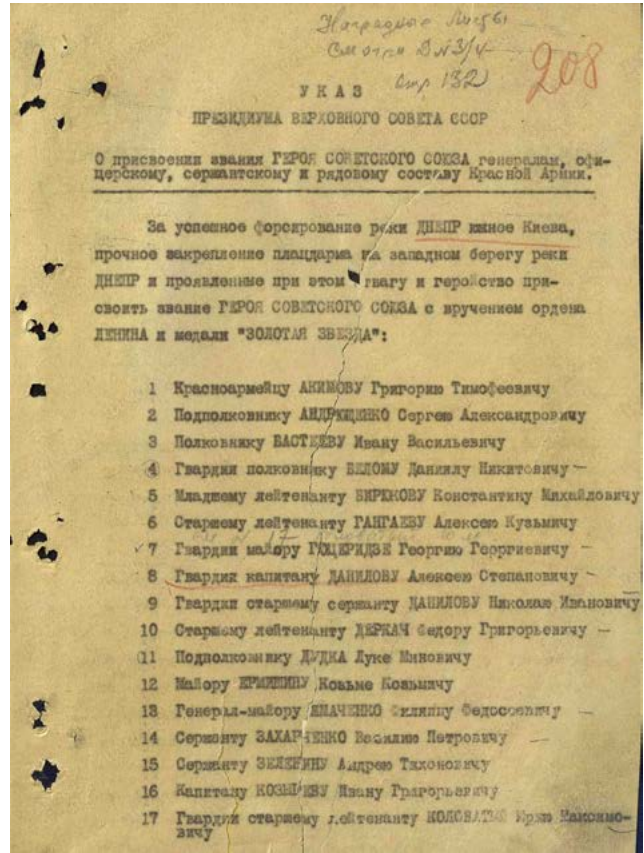
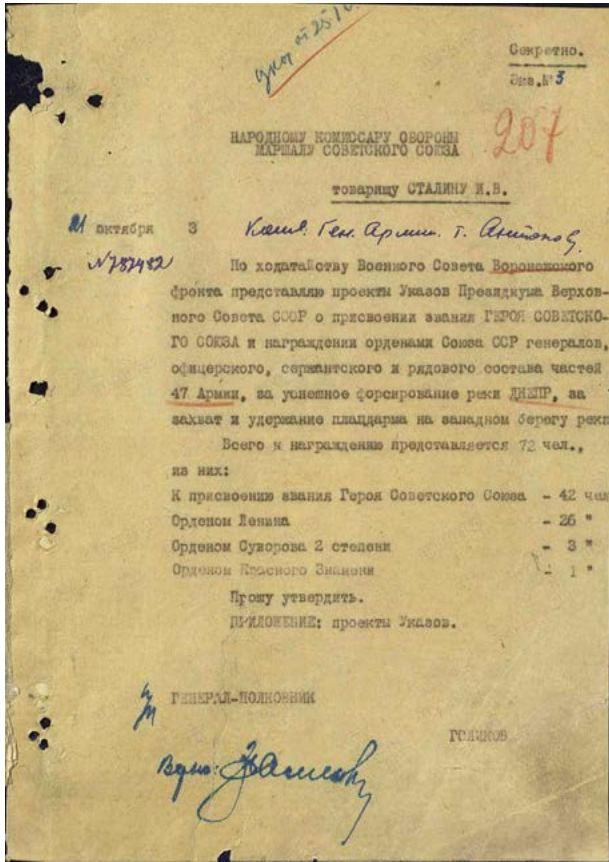
Шестеро вінничан відзначилися в боях на території своєї області. Троє – це партизани й підпільники, а ще троє – воїни Червоної армії, які брали участь в оборонних боях 1941 р. та у визвольних 1944 р.

Андрій Пилипович Касян, 1918 р. н., уродженець с. Киблич Гайсинського району, загинув у боях за с. Олександрівка Літинського району Вінниччини; Микола Павлович Семак, 1919 р. н., із смт Погребище свій останній бій прийняв біля с-ща Кустовецьке Хмельницького району; а Леонтій Семенович Смавзюк, 1902 р. н., із с. Скибинці Тростянецького району загинув у боях на території Шаргородського району Вінниччини [9; 21; 32; 34].

58 загиблих уродженців Вінниччини нагороджені медаллю «Золота Зірка» за хоробрість і звитягу, виявлені під час німецько-радянської війни, а Анатолій Гаврилович Наконечний – за подвиги, здійснені під час радянсько-японської.

Він – уродженець м. Ладижин Тростянецького району, 1915 р. н. У Червоній армії – від січня 1941 р., пройшов фронтовими дорогами німецько-радянської війни. Учасник радянсько-японської війни – майор, начальник штабу

Нагородна документація до медалі «Золота Зірка» Х. Малика

212-го гвардійського гаубичного артилерійського полку 8-ї гвардійської гаубичної артилерійської бригади 39-ї армії Забайкальського фронту. Помер від важкого поранення 14 серпня 1945 р., похований у м. Солунь, Китай [3, 141; 9; 26].

Географія здійснення подвигу й загибелі воїна не завжди збігається (Додаток 7).

Додаток 7.

Географія загибелі та поховання Героїв Радянського Союзу з Вінницької області

Країна	Кількість Героїв
Україна	23
Білорусь	3
Китай	1
Литва	1
Польща	12
Росія	11
Румунія	2
Словаччина	1
Угорщина	2
Франція	1
Зниклі безвісти	2

15 Героїв-вінничан загинули в боях після здійснення подвигу. Медаль «Золота Зірка», на жаль, недовго сяяла на гімнастерці цих воїнів. У середньому лише 5,5 місяця прожили вони після нагородження.

Через 14 днів після підписання наказу про присвоєння звання Героя Радянського Союзу загинув Петро Лук'янович Лещенко, а Григорієві Герасимовичу Бондарю вдалося поносити на своїх грудях нагороду 17 місяців [14].

Середній вік Героя Радянського Союзу з Вінницької області на момент загибелі становив 28 років.

У фондозбірні Національного музею історії України у Другій світовій війні серед документів на загиблих військовослужбовців Червоної армії, призваних із території Вінницької області, є кілька сповіщень Героїв Радянського Союзу. Лише в «похоронці» на Мойсея Фроїмовича Шварцмана зазначено, що воїн – Герой Радянського Союзу. Факт пояснюється тим, що на момент виписки документа про смерть звання Героя Мойсею Шварцману було вже присвоєно. Проте в інших вояків це не зафіксовано, оскільки нагородження відбулося вже після їхньої загибелі (Додатки 8, 9) [11; 12].

Додаток 8.

Сповідення про загибель П. Бондарука без зазначення
звання Героя Радянського Союзу

№ 1008
= 102 =
Краснодарський
Співзасвідчений
до 15.08.1944
Л.014

396
55

ИЗВЕЩЕНИЕ

Имя Бондарук Пётр Фёдорович
Адрес Винницкая обл. Могилевский р-н с. Кобыльское
Ваш Муж 16 л. сержант 186 6890 стр. полка
Бондарук Фёдор Иванович года рождения, Уроженец Винницкой обл.
партия Член Кобыльское р-на Кобыльское ш-на

В бою за Социалистическую Родину, верный военной присяге, проявив героизм и мужество, был убит
15.08.1944 г.

похоронен в селе Лесное Сев. Зап. фр. Сев. Лисинской
обл. в 2 км от д. Лесное Сев. Зап. фр. Сев. Лисинской
д. Лесное Сев. Зап. фр. Сев. Лисинской
д. Лесное Сев. Зап. фр. Сев. Лисинской

ТУЛЬЧИНСКИЙ РАЙОН
1 МАЙ 1944
НАЧАЛЬНИК ЧАСТИ Д-2 Кобзарь АБРАМОВ, ОУЛАН

Додаток 9.

Сповідення про загибель М. Шварцмана із зазначенням
звання Героя Радянського Союзу

30.8.44
№ 028

№ 118 Копия
144

ИЗВЕЩЕНИЕ

Ваш Муж Мейер Шварцман Моисей Яков
муж, сын, брат, военное звание

Шварцман Герой Советского Союза. Зол. Кр.
Стр. б-на по 1-й 124 стрел. полку
уроженец Москва
область, район, деревня, село

В бою за Социалистическую Родину, верный военной присяге, проявив героизм и мужество, был героически погиб в бою с немецкими захватчиками
25.06.44. похоронен 200 м от д. Пятницкое Бешенко
похоронен Вичевского р-на Витебской обл. Швац и С.
место похорон

Настоящее извещение является документом для возбужде
о пенсия (приказ НКО СССР № 207)

Хмельницкий Райвоенком
Начальн.

Отже, Герой Радянського Союзу з Вінниччини, який загинув під час Другої світової війни, міг народитися як у місті, так і в селі – у будь-якому районі області. У нього обов'язково була шкільна освіта, а в більшості ще й середня професійна. Потрапивши до лав Червоної армії за призивом чи мобілізацією, більшість здобула військову освіту й дістала офіцерське звання. Герой – представник рядового й сержантського складу до війни отримав тільки шкільну освіту або ж був призваний у 1944 р. після визволення області від гітлерівців.

Посади, які обіймали загиблі Герої-вінничани, – від рядового солдата до командира полку. Територія подвигів та поховань досить велика, майже половина з них відзначилися й поховані на землях України.

Ось такий стислий та узагальнений просопографічний портрет загиблого воїна Червоної армії, удостоєного звання Героя Радянського Союзу, який був уродженцем чи призваним із території Вінницької області.

Джерела та література:

1. *Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941–1945 / Головна редакційна колегія (І.О. Герасимов та ін.). – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. – 944 с.*
2. *Герои Советского Союза: Краткий биографический словарь в двух томах. – Т. 1 / Пред. ред. коллегии И.Н. Шкадов. – М.: Воениздат, 1987. – 911 с.*
3. *Там само. – Т. 2 / Пред. ред. коллегии И.Н. Шкадов. – М.: Воениздат, 1988. – 863 с.*
4. *Герои страны [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.warheroes.ru>. – Назва з екрана.*
5. *Электронный банк документов «Подвиг народа в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pamyat-naroda.ru>. – Назва з екрана.*
6. *Муковський І.Т., Лисенко О.Є. Звитяги і жертовність: Українці на фронтах Другої світової війни / За ред. В.Д. Конашевича. – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 1996. – 568 с.*
7. *Обобщенный банк данных о защитниках Отечества [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.obd-memorial.ru. – Назва з екрана.*
8. *Овеянные славою имена: Герои Советского Союза – уроженцы Винниччины. – 2 изд., перераб. и доп. / Барабан В.М., Воронюк А.Д. и др. – Одесса: Маяк, 1989. – 312 с.*
9. *Память народа 1941–1945 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pamyat-naroda.ru>. – Назва з екрана.*
10. *Ругаль В.П. Книга Пам'яті України як статистичне джерело з обліку втрат українського народу в період Великої Вітчизняної війни / В.П. Ругаль // Актуальні проблеми історії, археології та етнології // Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова, Історичний ф-т. – Одеса, 2012. – Вип. 4. – С. 163–166.*
11. *Фонди Національного музею історії України у Другій світовій війні. Меморіальний комплекс. – Всеукраїнська база загиблих (далі – ВБЗ). – Вн-95647.*
12. *Там само. – Вн-82055.*
13. *Там само. – Тимчасовий фонд. – 5177.*
14. *Там само. – Музейне досьє 631/Б.*

15. Там само. – Музейне досьє 753/Б.
16. Там само. – Музейне досьє 866/Б.
17. Там само. – Музейне досьє 72/В.
18. Там само. – Музейне досьє 431/В.
19. Там само. – Музейне досьє 492/Г.
20. Там само. – Музейне досьє 505/Г.
21. Там само. – Музейне досьє 2828/К.
22. Там само. – Музейне досьє 462/К.
23. Там само. – Музейне досьє 840/К.
24. Там само. – Музейне досьє 221/Л.
25. Там само. – Музейне досьє 124/М.
26. Там само. – Музейне досьє 51/Н.
27. Там само. – Музейне досьє 244/Н.
28. Там само. – Музейне досьє 403/П.
29. Там само. – Музейне досьє 641/П.
30. Там само. – Музейне досьє 702/П.
31. Там само. – Музейне досьє 59/Р.
32. Там само. – Музейне досьє 270/С.
33. Там само. – Музейне досьє 600/С.
34. Там само. – Музейне досьє 611/С.
35. Там само. – Музейне досьє 932/С.
36. Там само. – Музейне досьє 16/Т.
37. Там само. – Музейне досьє 303/Т.
38. Там само. – Музейне досьє 16/Ц.
39. Там само. – Музейне досьє 56/Ц.
40. Там само. – Музейне досьє 136/Ш.

© **Наталья ФИЛАТОВА, Владимир РУГАЛЬ**

ГЕРОИ СОВЕТСКОГО СОЮЗА – УРОЖЕНЦЫ ВИННИЦКОЙ ОБЛАСТИ, ПОГИБШИЕ НА ФРОНТАХ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ: ПРОСОПОГРАФИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ

В статье предпринята попытка создать просопографический портрет погибшего в период Второй мировой войны Героя Советского Союза, который родился или проживал на территории нынешней Винницкой области. Опираясь на доступные материалы и источники, хранящиеся в Национальном музее истории Украины во Второй мировой войне. Мемориальный комплекс, авторы показывают, когда и как эти люди попадали в Красную армию, какие имели звания и должности, в каких служили войсках. Установлено, за какие подвиги и в какой период войны награждали уроженцев Винницкой области медалью «Золотая Звезда».

Ключевые слова: Герой Советского Союза, Винницкая область, нацистско-советская война, Красная армия, офицер, рядовой.

© *Natalia FILATOVA, Volodymyr RUHAL*

HEROES OF THE SOVIET UNION – THE NATIVES OF VINNYTSIA REGION, DIED ON THE FRONTS OF THE SECOND WORLD WAR. PROSOPOGRAPHICAL PORTRAIT

The authors try to create a prosopographical portrait of a Hero of the Soviet Union perished during the Second World War, who was born or lived on the territory of the current Vinnytsia region. Based on generally available materials and sources kept in the National Museum of the History of Ukraine in the Second World War the authors write when the Heroes of the Soviet Union from Vinnytsia region were recruited into the Red Army, what ranks and positions they had and in which troops they served. The authors have established for which feats mostly the natives of Vinnytsia region have been awarded with the Gold Star medal.

Keywords: *Hero of the Soviet Union, Vinnytsia region, Nazi-Soviet war, Red Army, officer, private.*